

УДК 811.161.2+821.161.2

Г. Б. Вишневська

DOI 10.25128/2617-3427 20.52.03

Концепт «голод» у творчості Уласа Самчука

Статтю присвячено вивченню особливостей вербалізації концепту «голод» на матеріалі роману-хроніки Уласа Самчука «Марія». Зосереджено увагу на основних виявах аналізованого макроконцепту. З'ясовано основні мікроконцепти, семантичні вузли, індивідуально-авторські номінації, лексеми-вербалізатори.

Ключові слова: концепт, концептуалізація, макроконцепт, мікроконцепт, семантичний вузол.

Galyna Vyshnevskya. The Concept of Famine in Works by Ulas Samchuk

The article deals with the study of verbalization features of the concept of famine based on the material of the novel-chronicle «Maria» by Ulas Samchuk. The work is focused on the main highlights of the analyzed concept. The basic micro-concepts, semantic nodes, individual author nominations, and lexical verbalizers have been found and characterized within the Ukrainian ethno-linguistic culture; semantic-connotative features have been traced.

The concept of famine in the work «Maria» by Ulas Samchuk is positioned as a national macro concept, as it consists of a complex of micro concepts and semantic nodes, as well as a maximum concept, due to the highlighted encyclopedic application.

The prospects for further research are seen in the study of the macro concept of famine based on the material of literary texts and ethnographic materials, providing modeling of a holistic national-linguistic picture of the world of Ukrainians. Studying the concept of famine is an important step in understanding national consciousness of Ukrainians, ethno-cultural codes, archetypes and stereotypes.

Key words: concept, conceptualization, macro concept, micro concept, semantic node.

Тільки би, діточки, не було війни і голоду...

Війни і голоду, бо то дуже страшно!

(А. Кушнерик, очевидиця Голодомору 1932-1933 років)

Постановка проблеми. Активне дослідження явища Голодомору в Україні відкриває перед сучасними науковцями низку актуальних проблем, які потребують висококваліфікованих лінгвістичних студій.

Концептуальні смисли дедалі частіше стають об'єктом досліджень, отже, існує потреба у проведенні концептуального аналізу на прикладі «першого твору про Голодомор» Уласа Самчука.

Мета статті – з'ясування сутності концепту «голод» на матеріалі роману-хроніки «Марія». Для її реалізації визначено **завдання**: 1) з'ясувати специфіку макроконцепту «голод», особливості структурування та вербалізації; 2) охарактеризувати провідні мікроконцепти в українській етнолінгвокультурі; 3) простежити семантико-конотативні особливості у досліджуваному творі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зацікавлення досліджуваним поняттям підтверджує низка наукових праць провідних лінгвістично-концептуалістів (Т. Вільчинська, Ж. Краснобаєва-Чорна, М. Полюжин, Л. Струганець, Ю. Степанов, О. Селіванова, Н. Шарманова та ін.).

Дослідженням концепту «голод» було присвячено праці А. Яценка [11] (у західно-українській періодиці), І. Гороф'янюк [3] (у діалектних автобіографічних текстах), А. Карабан [4] (на матеріалі прозових наративів про Голодомор 1932-1933 рр.). Проте ґрунтовних розвідок на матеріалі художньої літератури ще не маємо. Вважаємо, що на часі є розв'язання проблеми концепту «голод» саме на прикладі першого в українській літературі твору на зазначену тематику. Дослідження виконується вперше в Україні, що й становить **актуальність** даної розвідки.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Слід відзначити, що у сучасній лінгвістиці сформувались три основні підходи до розуміння концепту: культурологічний, семантичний, лінгвокультурологічний. Кожен напрямок постулює зв'язок мови й культури народу. Дотримуємося думки, що концепт слід розуміти як «вираження етнічної специфіки мислення;

вербалізація його зумовлена лінгвокогнітивною етнокультурно маркованою асоціативною компетенцією носія концептуальної системи» [10, с. 144].

Відомо, що попереднє століття було сповнене цілеспрямованих заходів на знищення народу України. «Голодомор 1932–1933 років в Україні – одна з найжахливіших національних трагедій та наймасштабніших гуманітарних катастроф в історії людства. Правда про Голодомор тривалий час була під забороною розголошення. Радянська влада намагалася знищити документальні свідчення заповідяного й витравити з людської пам'яті згадки про нього» [2].

Першим, хто своїм полум'яним словом відгукнувся на біль народу, став саме Улас Самчук, створивши роман «Марія». У передмові до твору Р. Семків переконує, що його читати варто вже тому, що «навчить любити життя й ненавидіти зло, чулий читач плакатиме, а міцний духом – стискатиме кулаки; це текст розпачу й віри, і жоден читач не уникне його розпачу й віри» [8, с. 2]. Дослідник Г. Шевчук відзначає, що «Марія» є хронікою в ліричній манері, гімном українській природі, українській людині, українській жінці-матері [8, с. 219].

Згідно із лексикографічними працями: «Голод – тривале недоїдання через брак їжі; гостра нестача продуктів харчування у певній місцевості». Синонімами є: «нестача, нестаток, дефіцит, недостача, нехватка, недохват, неvistачка, недостатність, відсутність, голодування, безхліб'я».[9, с. 354].

Вербальною оболонкою вважаємо мовні кліше-фраземи (голод і холод; голий та голодний; голіський, босіський, голодніський), афоризмах («У світі багато людей, які вмирають від голоду, а ще більше – від браку любові» (Мати Тереза), «Голод – найкраща приправа у світі» (Мігель Сервантес)), пареміях (голод – не тітка; голод і людей їсть; голод і холод – рідні брати; голод у старці виряджає), рекламних слоганах («Ти – не ти, коли голодний!»).

Досліджуючи вербалізацію концепту «голод» у діалектних наративах, І. Гороф'янюк стверджує, що образно-

ціннісний складник концепту реалізується на підґрунті образних метафор. «Дієслівні метафори, в яких лексема голод є стрижневою, відтворюють жакливу картину голодоморів в Україні, де голодперсоніфікується: він виступає катом, руйнівником, ліквідатором, злочинцем, який знищує мільйони людей (голод не не да| ваў |жити; т'ї так ми три |мучилис' | роки / три | роки; так л'ісо| в'і | йагоди і ці| нас спа| сали в'ід» | голоду) [3].

У романі-хроніці охоплено багато подій, які відбуваються навколо звичайної сільської жінки та її родини. Проте його називають «неповторним гімном українського села... Біологічній і соціальній витривалості українського народу» [8].

Опираючись на твердження Ж. Краснобаєвої-Чорної[5], у досліджуваному творі виділяємо стрижневий макроконцепт **«голод»**, який складається з комплексу мікроконцептів (периферійних концептів): **«смерть»**, **«хліб»**, **«голодомор»**, де також виділяються семантичні вузли (мовні одиниці, які об'єднані спільністю змісту).

Так, концепт **«голод»** вважають «одиницею ментальних ресурсів колективної свідомості українців, а його вербалізація репрезентує особистісну інтерпретацію історичного досвіду народу. Природа концепту формується з нерозривної єдності понятійно-ціннісного та образноціннісного складників» [3].

Вважаємо, що яскраво та повно у романі-хроніці «Марія» макроконцепт **«голод»** об'єктивується у мікроконцепті **«голодомор»**, який у автора є всеохопним («Нічого не сталося, був тільки голод. Скрізь голод. Нема неголодного місця на цій землі. Думка про їжу переслідує кожну людину цього простору» [8, с. 185]). Його оточують наступні смисли-характеристики: **«штучний»**: «Коли б тут не така ще земля, коли б тут були голі скелі, коли б тут не було стільки сонця... Де ж видно і де ж чувано, щоб тут міг бути голод. Гріх таке не лише казати, а й подумати» [8, с. 172]; **«оманливий»**: «Не я сховав хліб, а ви сховали хліб» [8, с. 178]; **«безжальний»**: «Як почнуть он рівняти та нагинати, та голови більшим стинати, та менших з живота витягати.

Кривцю вашу отак, як сивуху, краплю за краплею вицідять...» [8, с. 154].

«Радянське керівництво ставило перед собою дві мети. По-перше, загнати селян у колгоспи і збільшити обсяги хлібозаготівель. По-друге, зламати класовий і національний рух опору, який на хвилях українізації набував обертів». Відповідні часу гасла звучать й у романі-хроніці: «Мовчи мені з тією Україною!» [8, с. 152]. Як підтверджують дослідники, через катастрофічну ситуацію масовими були різні негативні фізіологічні та психологічні стани. Подібне знаходимо у творі «Марія», де об'єктивуються смисли: **«безсилля»**: «Як зайдеш, коли ноги підгинаються і не хочуть іти... Що хоч роби, а вони не хочуть і кінець. Хоч ти сядь та плач» [8, с. 207]; **«відстороненість»**: «Люди, що мруть, не цікавляться смертю ближніх. Для них – усе одно» [8, с. 194]; «Він чує, що по землі вже відверто ходить смерть, її вже видно, вона заходить, куди хоче, і ніхто не борониться» [8, с. 197]; **«паморочення свідомості»**: «Деся скоро Різдво, Корнію... Деся на цьому тижні...» [8, с. 190]. Як наслідок: **«повільне вмирання від голоду»**: «Тридцять днів гаснула Марія, покинута, одинока. Сонце, що заходило, не забуло Марії, заглянуло до неї і довго цілувало її сухе жовте обличчя. Розплющила востаннє очі і всміхнулася» [8, с. 216].

Слід відзначити, що у межах макроконцепту **«голод»** виділяється мікроконцепт **«смерть»**, який умовно можна ще поділити на низку семантичних вузлів. Культуролог А. Карбан наголошує наантропоморфізації страху, смерті і голоду в народних оповідях про Голодомор 1932-1933 рр.» [4]. Поширеним засобом художнього зображення користується і Самчук у зображенні зазначених феноменів, об'єктивуючи смисли: **«смерть як реальна істота»**: «Смерть стоїть над землею, виразна, неминуча смерть. Ні неба, ні Бога, ні диявола, ні добра, ані зла. Люди зовсім злиняли, стерлись їх обличчя, гасли очі» [8, с. 155]; **«безжальна»**: «... Все під їх стопою гасне. Не можуть дати життя ті, що сіють смерть. Смерть є смерть» [8, с. 158]; **«завойовниця»**: «Смерть! Довкруги смерть! Армія смерті. Вона розлилася по всіх просторах, вона ось дряпається на мури, де сидять самі

найвищі вершители» [8, с. 155]; **«та, що має послідовників»:** «Над землею морок і затьмарення, не життя і не смерть, глухими відлунками до посірілих міст входить і розлягається голод» [8, с. 155].

Голодомор 1932–1933 визнано актом геноциду українського народу, який був свідомо організований керівництвом та урядом. Через це його ще називають «штучним». У творі прослідковуємо смисли: **«голод як насмішка над цілою країною»:** «Ех, Україна, да хлебародная, немцу хлеб отдала, сама голодная...» [8, с. 150]; «Чортова кацапня! Опаскудили всю Росію, тепер на Україну прете!» [8, с. 153]; **«голод як наслідок недолугого керівництва»:** «Бур'яни зібрані, бур'яни звезені, їх треба обмолотити. Знов почалось з канцелярії, з центра, згори. Знов накази, знов генерали і поети, знов ГПУ. Мало тих зерен, але й ті з кожною секундою зникають, ніби це не зерно, а роса» [8, с. 188]; **«свідоме нищення нації»:** «Марія стала і витріщила очі. Сотня «ребят» сипнула на Маріїне поле і з галасом та метушнею рвали, розкидали і топтали кіньми покоси» [8, с. 150].

Слід відзначити, що українських етноуявленнях **«смерть»** є одним із ключових концептів. У праці «Онiрична семантика простору смерті у фольклорі в контексті дискретності історичного тла» авторка переконує, що «саме уявлення про смерть, продовження життя після неї і безсмертя лягли в основу культу предків, а відтак – наскрізно «прочитуються» в обрядовому фольклорі, героїчному і казковому епосі, переважній більшості неказкової прози і т. ін.» [7, с. 64]. У досліджуваному творі **«смерть»** має смисл **«невідворотного»:** «Що ж. Більше смерті нічого мені не вдієте...» [8, с. 177].

У мікроконцепті **«смерть»** виділяється семантичний вузол **«вбивство»**. Його, перш за все, слід пов'язати із особами, які викликали в населення найбільший страх («сільські активісти», які займалися «розкуркуленням» селян). Слід відзначити, що вони зображаються в опозиції **«чужі»** («Звідки ці люди до нас приїхали?.. Ні! Це не наші люди. Таких вона ще не бачила. І де їх стільки набралось» [8,

с. 150–151]) та **«свої»** («Бригадири бігають від світанку попід вікнами, будять і женуть сонних. Змучені, невиспані, голодні жінки, чоловіки йдуть на колгоспні лани» [8, с. 175]).

Автор вкладає у уста своїх героїв прямі звинувачення у голоді населення активістів тодішнього режиму («Це ви забрали хліб ... Це ви голод принесли» [8, с. 189]). Викликає зацікавлення авторське номінування таких осіб («Так думає безпалький, так думають тисячі і мільйони безпальких, так думають усі» [8, с. 175]; «У них, бачте, все по плану, – кпиться хитроокий» [8, с. 178]).

Об'єктивується також смисл **«ті, що своєю поведінкою уподібнюються до тварин»** («Ні, це прокляті люди, це звірі» [8, с. 173]; «Всі живуть життям черва і так само гинуть» [8, с. 190]) чи **«бездушних субстанцій»** («У брамі дзвіниці стоїть вартовик... Їм нема чого думати про те, що там десь у широкому світі діється. Вони варта, плоть, матерія...» [8, с. 193]); **«злодіїв»**: «Він уже дещо запас собі на зиму, з поля колоски в кишені носив, троє дітей та жінка, та сам – вийшло кілька пудів зерна, зім'яв на рядні вночі і закопав під припічком. А ті там хай ждуть «хлеба»» [8, с. 176].

Вважаємо цікавим та оригінальним передачу організаторів та виконавців заходів Голодомору через порівняння з хтонічними істотами: «Корову мусимо дати!.. Та кому?.. Чортові в зуби!» [8, с. 151]; «Той старий піп їх натішив. Упав і не міг устати, а вони його «за гриву, за гриву», а реготали, мов дияволи» [8, с. 167]; «Все те чортові дісталось» [8, с. 178]; «Приємно жити, коли на Божому світі гасають такі потворчата... Звірі-гієни, хижі такі і щирі в своїй тужній безпорадності. Все вони вміють розтороцити, роздерти на кусні, рознести» [8, с. 167].

Страх перед голодом, можна порівняти із страхом допитів, які були безжальними. Не оминає цього й Улас Самчук («Петра Кукуріку, підкуркульника, десять днів на блясі з газом смажили і все питали... Падав, як підкошене стебло, а мовчав, як мовчить камінь, коли його колють на кусні молотом» [8, с. 174]; «Брали його далі, до центра, крутили з нього вужівки, капиці, налюшники. Карпо все

терпів, не відчував уже болю, був дерев'яний, не кричав і не стогнав. На нього находило здеревіння» [8, с. 176]).

Голод доводив селян до відчаю і штовхав до непередбачуваних дій. Прослідковуємо опозицію семантичних вузлів **«вбивство чужих»**: «Ось і цього вечора прийшла вість, що в монастирській брамі порізано варту [8, с. 196]» та **«вбивство своїх»**: «Сергій Гнида і Карпо Фіян друзі були. Ішли разом усе життя і разом пішли збирати гнилу картоплю. В одному місці натрапили на невикопане місце... Вперлися. Гнида хроснув рискалем Фіяна, і той лишився на картоплищі лежати» [8, с. 202].

У структурі мікроконцепту **«смерть»** відзначаємо й семантичний вузол **«покарання»**, яке об'єктивується у наступних смислах: **«розстріл»** («... Нова советська власть з такими діє коротко – «під стенку» й баста» [8, с. 153] та **«каторга»**: «Кулаків повезуть, у «допрах» повно їх, усе запахано. На Сибір, на Соловки, на каторгу!» [8, с. 173].

Дослідниками відзначено, що Голодомор «великою мірою зруйнував українське село, яке зберігало традиції української родини. Високий шлюбний потенціал українського села був зруйнований і вже ніколи не був відновлений. Це означає, що був зруйнований потенціал дітонародження, що в майбутньому призвело до зменшення кількості населення» [1]. Так, у романі зображено матір та батька, бабусю та дідуся, котрі щиро переживають за своїх нащадків («Чомусь Надія не приходить... Може заслабла... Коли б хоч те її мале пережило» [8, с. 209]; «Марія не мала сили, щоб піти до Надії, але все-таки силкувалася йти» [8, с. 211]). У той же часбатько жорстоко вбиває сина-«забирача», відчуваючи близьку смерть («Перед ним смутні обриси ліжка і Максима. Швидкими кроками підійшов до нього і раз, другий, – розмахнувся і опустив сокиру» [8, с. 209]).

Згідно даних Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи Голодомор 1932–1933 років забрав життя одного мільйона дітей віком до десяти років, через нього в Україні не народилося ще 600 тисяч дітей [6]. Автор особливо щемливо описує існування дітей зазначеного періоду, надаючи відповідних смислів: **«виснажені**

голодом»: «З другого боку, маленькі висохлі потворки-діти. Їх тільця повзають між бур'янами, їх сухі руки тягнуться за колосками» [8, с. 187]. Вони **«остання надія на продовження роду»**: «Піди і скажи, що я благословляю її... Скажи, може, виживе, може, ще буде, не зникне наш рід... Скажи... » [8, с. 210], але водночас – **«приречені на смерть»**: «Марія стоїть над дитиною і думає: «вмреш, дитинко. На широкому світі немає вже для тебе трошечки хліба... Зовсім трошечки хліба...» [8, с. 201]; «Ішов ото і трьох зустрів. Несли на кладовище. Вже мруть. Діти мруть» [8, с. 201].

Улас Самчук акцентує, що смерть дітей це не тільки **«бажання недолугих дорослих»**: «На, дитино. Давай хоч тій малій... Та вже напевно нічого не винна» [8, с. 181], але й через **«голодне безумство матерів»**: «Ганна задушила дитину» [8, с. 196]; «Вона (Надія) задушила його... Задушила... Дитя мучилося і задушила. Дика така. Підеш до неї. Вона не хоче вже їсти, лається і сміється...» [8, с. 208]).

Про те, що заготівля харчів проводиться незадовільно постійно повідомляли всі тодішні засоби комунікації, провокуючи нові хвилі рейдів, смертей, побоїв. Люди були обезсиленими та незахищеними. У них відібрали усе, щоб ті швидше пішли з життя. Так, семантичний вузол **«конфіскація»** у системі мікроконцепту **«смерть»** акумулює наступні смисли: **«заборони»**: «У того он їдять ще вареники зі сметаною. Відібрати! Той, бач, до церкви ходить – не дозволити! А Маруся, диви, губи намалювала – хіба Ленін казав губи малювати» [8, с. 167]; **«повна конфіскація»**: «Кожний день приносив своє. То реквізиція «лишків», то «продразв'яорстка» на красний фронт і, коли дійшло до «все на революцію», дядьки завили вовками» [8, с. 153]; **«залишення тварин без кормів»**: «А конюшини також уже нема, – зненацька вирвалось у неї» [8, с. 152]; «Половину забрали, а другу втоптали в землю...От власть!» [8, с. 152]; **«забирання худоби»**: «Хотів розчесати гриву, махнув рукою. Нема для кого. Вивів каштаного, попід боками кололи кольки, у грудях спирало, ніби там напхано отави, в очах було зовсім вогко» [8, с. 153]; «У того диви, яка ще корова зосталась. Відібрати!» [8, с. 167]).

Від зазначеного мікроконцепту прослідковується зв'язок із мікроконцептом **«хліб»**, а також спільні семантичні вузли. Хліб вважається одним із символів українського народу. Без нього не обходиться жодне свято та сумна подія. В свідомості кожного українця виринають фрази (хліб і до хліба; легкий хліб; проханий хліб; лежаний хліб; свій хліб, тяжкий хліб), афоризми («Істинно, люди: живемо не хлібом єдиним. Істинно так, коли маємо хліб на столі» (Б. Олійник), «Найбільший прояв геніальності – в засіяній ниві» (О. Довженко), «Пахне хліб. Як тепло пахне хліб. Любов'ю трударів і радістю землею» (П. Воронько), пареміях (Хліб усьому голова; Хліб святий – дар Божий; Хліб і на ноги поставить і з ніг звалить).

Очевидно, знаючи про любов українців до своєї землі, до праці, до вирощування зернових, наказували нищити народ. Улас Самчук чітко передає вказівки, які щораз чули тодішні його земляки («А з центра йшов наказ за наказом: «Україна пазорно атстайот!» Давай хлеба, Україна! – кричать телеграфи, телефони. Хлеб! На кожному місці «хлеб». По станціях, по редакціях, по канцеляріях...» [8, с. 175-176]). За подібними наказами чітко прослідковується смисл **«знищення»**: «Партія і вся страна ждуть от України полнаво виконення плана хлебозаготовок. К кулакам і їх пособникам приміняють саміє жестокіє мери воздеіствія» [8, с. 186]).

Вважаємо за доцільне подати смислові вузи мікроконцепту **«хліб»** у вигляді бінарних символічних пар: **«хліб як символ смерті»**: «Хліб. Жорстоке, незбагнуте, повне життя і смерті слово» [8, с. 154] та **«хліб як символ життя»**: «... Лишає свій кусничок хліба. Переважно, це там, де малі, де немовлята... Ті, що не можуть говорити, в яких ще недокінчене тіло і в яких ще спить душа» [8, с. 197]. Наступною виокремленою парою смислів є **«хліб як лихо»**: «Де дівся хліб? А поїзди все сунуть, без упину і кінця – буде-не-буде, ллється кров, а повстанці йдуть лісами, а за ними комуністи, а там знов поїзди з мішками» [8, с. 155] та **«хліб як щастя»**: «Але в церкві – хліб. Між колонами, попід іконостасом його зсипано, як пісок, як глину» [8, с. 191].

У структурі мікроконцепту **«хліб»** виділяється семантичний вузол **«харчі»**, який має смисли: **«відбирання будь-якої їжі»**: «Забрали й ту гречку, все забрали, шматок хліба, жменю пшона, кусник гливкого коржа, десять картоплин. Усе, що знайшли, забрали. Москва вимагає «хлеба»» [8, с. 177]; **«знищення засобів для існування»**: «Рили землю, зривали помости, валили печі» [8, с. 177]; «На полях вешталась сонні, в'ялі, сірі, немиті і нечесані істоти. Вони знають, що зерно – це єдиний їх бог, єдине їх щастя, єдиний рятунок» [8, с. 188].

Дослідження доводять, що «жорстокі репресивні дії щодо селянства спричинили деформацію культури споживання їжі, регулювання скоромних і пісних страв. Голод змусив українських селян порушити найсуворіше харчове табу в традиційному харчуванні – вживання м'яса неживих тварин. Не дотримувались і деяких інших раціональних та ірраціональних заборон... Ловили журавлів, лелек, чапель, яких в Україні здавна оберігали, а їхні гнізда ніколи не руйнували. Відомі факти, коли голодні люди, доведені до відчаю, божеволіли й вдавались до канібалізму» [1]. Подібні смисли прослідковуємо й у першому творі про Голодомор тридцятих років. Так, **«дикі тварини як харчі»**: «Де ділись птахи, чому не виють сови, де вовки? Нема. Мабуть, так треба» [8, с. 189]; **«тварини-друзі як джерело їжі»**: «Забрали чисто все до рубчика, до ниточки, голі й босі zostались, коняку вже сам забив – хай хоч поїмо.» [8, с. 179]; «У нас ще один Сірко лишився... Шкода його...» [8, с. 201]; **«харчування рештками»**: «Корній, як і минулої зими, знов згортає рештки, що лишилися по комсамольцях. Усе, що ті розсипали, що потоптали» [8, с. 189]; «Де він бере хліб? Він дістає його від свиней...» [8, с. 196]; **«їжа «гнилиною»**: «У відталій землі на картоплищі можна гнилу картоплину знайти. Часом можна і негнилу. Але щастя, якщо поблизу нікого нема» [8, с. 202]; **«харчування «здохлиною»**: «У невеличкому рівчаку, де ще був сніг, лежав здохлий заєць... З'їв кілька шматків заєччини... Почув у шлунку болі, корчився, а опісля не видержав, блював... Шкода. Зігнувся і поволі з'їв знов» [8, с. 206-207].

Отже, на прикладі художнього твору продемонстровано використання голоду як зброї масового знищення цілого народу, який прагнув свободи та демократії. «Вперше в історії людства проти цілого народу було запроваджено терор голодом» [2].

Висновки. Концепт «голод» у творі Уласа Самчука «Марія» об'єктивується як національний макроконцепт, оскільки складається з комплексу мікроконцептів та семантичних вузлів, а також концепт-максимум, бо виділяється енциклопедичний додаток.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо дослідженні макроконцепту «голод» на матеріалі художніх текстів та етнографічних матеріалів, що забезпечить моделювання цілісної національно-мовної картини світу українців. Студіювання зазначеного концепту є важливим кроком до осмислення національної свідомості українців, етнокультурних кодів, архетипів та стереотипів.

Джерела та література

1. Голодомор в Україні (1932–1933). *Вікіпедія. Вільна енциклопедія: веб сайт*. URL: <http://surl.li/axzo> (дата звернення: 14.02.2020).
2. Голодомори в Україні причини та наслідки, жорстокий геноцид Українського народу. *Меморіал пам'яті жертв голодоморів: веб сайт*. URL: <http://surl.li/axzm> (дата звернення: 15.02.2020).
3. Гороф'янюк І. Вербалізація концепту голод у діалектних автобіографічних текстах. URL: <http://surl.li/axzl> (дата звернення: 01.03.2020).
4. Карабан А. Відображення реалій голодомору у мовній свідомості українців (на матеріалі прозових нарративів про голодомор 1932–1933 рр.). *Музей І. Гончара. Національний центр народної культури: веб сайт*. URL: <http://surl.li/axzp> (дата звернення: 15.02.2020).
5. Краснобаєва-Чорна Ж. Концептуальний аналіз як метод концептивістики (на матеріалі концепту життя в українській фраземіці). *Українська мова*. 2009. № 1. С. 41–51.
6. Куришко Д. Голодомор: 1,6 млн померлих і ненароджених дітей. *BBCNEWS Україна : веб сайт*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/11/151124_famine_new_data_dk (дата звернення: 05.03.2020).

7. Наумовська Л. В. Онірична семантика простору смерті у фольклорі в контексті дискретності історичного тла. *Література. Фольклор. Проблеми поетики*. 2012. Вип. 37. С. 64–71.
8. Самчук У. Марія. Київ : Смолоскип, 2018. 224 с.
9. Словник синонімів української мови: в 2т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. К. : Наукова думка, 2006. Т. 1. 1027 с.
10. Фесенко Т. А. Концептуальные системы как контекст употребления и понимания вербальных выражений. *Когнитивные аспекты языковой категоризации* : сб. науч. тр. Рязань, 2000. С. 141–144.
11. Яценко А. Концепт голод як об'єкт асоціативного аналізу. URL: http://old.journ.lnu.edu.ua/movazmi/body/visnyk23/Statti_Yatsenko.htm (дата звернення: 08.03.2020).

References:

1. Holodomor v Ukraini (1932–1933). *Vikipediia. Vilna entsyklopediia : veb sait*. URL: <http://surl.li/axzo> (data zvernennia: 14.02.2020).
2. Holodomory v Ukraini prychny ta naslidky, zhorstoky henotsyd Ukrainskoho narodu. *Memorial pamiaty zhertv holodomoriv : veb sait*. URL: <http://surl.li/axzm> (data zvernennia: 15.02.2020).
3. Horofianiuk I. Verbalizatsiia kontseptu holod u dialektnykh avtobiohrafichnykh tekstakh. URL: <http://surl.li/axzl> (data zvernennia: 01.03.2020).
4. Karaban A. Vidobrazhennia realii holodomoru u movnii svidomosti ukrainsiv (na materialy prozovykh naratyviv pro holodomor 1932-1933 rr.). *Muzei I. Honchara. Natsionalnyi tsentr narodnoi kultury : veb sait*. URL: <http://surl.li/axzp> (data zvernennia: 15.02.2020).
5. Krasnobaieva-Chorna Zh. Kontseptualnyi analiz yak metod kontseptyvistyky (na materialy kontseptu zhyttia v ukrainskii frazemitsi). *Ukrainska mova*. 2009. № 1. S. 41–51.
6. Kuryshko D. Holodomor : 1,6 mln pomerlykh i nenarodzhenykh ditei. *BBC NEWS Ukraina : veb sait*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/11/151124_famine_new_data_dk (data zvernennia: 05.03.2020).
7. Naumovska L. V. Onirychna semantyka prostoru smerti u folklori v konteksti dyskretnosti istorychnoho tla. *Literatura. Folklor. Problemy poetyky*. 2012. Vyp. 37. S. 64–71.

8. Samchuk U. Mariia. Kyiv : Smoloskyp, 2018. 224 s.
9. Slovnyk synonimiv ukraïnskoï movy: v 2t. / A. A. Buriachok, H. M. Hnatiuk, S. I. Holovashchuk ta in. K. : Naukova dumka, 2006. T. 1. 1027 s.
10. Fesenko T. A. Kontseptualnye systemy kak kontekst upotrebleniya u ponymaniya verbalnykh vyrazheniy. *Kohnytnyynnye aspekty yazykovoï katehoryzatsyy* : sb. nauch. tr. Riazan, 2000. S. 141–144.
11. Iatsenko A. Kontsept holod yak obiekt asotsiatyvnoho analizu. URL:http://old.journ.lnu.edu.ua/movazmi/body/visnyk23/Statti_Yatsenko.htm (data zvernennia: 08.03.2020).

УДК 821.161.2

Марія Данилевич

доц., к.філол. н. (м.Тернопіль)

DOI 10.25128/2617-3427 20.52.04

Образ автора в романі-репортажі Уласа Самчука «Сонце з Заходу»

У статті порушена проблема образу автора в романі-репортажі Уласа Самчука «Сонце з Заходу». Образ автора розглядається як естетична смислова категорія тексту, що не має пластичного вираження, проте є наскрізно присутньою в ньому.

Аналіз образу автора здійснюється з врахуванням історичної, документальної і біографічної основи сюжету твору, особливостей зображеного простору і часу. Закцентовано на тому, що окремі епізоди і картини роману в різний час були описані Уласом Самчуком як у формі літературного твору, так і в його репортажах з місця подій. В цьому контексті наголошено на співвідношенні фактологічної основи зображуваного та авторської художньої візії. Виокремлено та проаналізовано головні формальні та смислові складові образу автора як носія національної ідеї. Наголошено на авторській осмисленості художнього світу роману, де кожен його елемент є носієм смислів.

Ключові слова: роман, репортаж, образ автора, ілюзія реальності, ефект присутності, прийом, смисл.